

МОДЕЛЪТ ЗА ПОДКРЕПА НА РЕЛИГИОЗНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В УЧИЛИЩЕ НА ПЛОВДИВСКА МИТРОПОЛИЯ ОТ НАЙ-НОВО ВРЕМЕ

д-р Ивайло Василев

Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

Резюме: След 1944 г. под лозунгите за отделяне на църквата от държавата тоталитарният режим поэтапно изхвърля Църквата и всичко свързано с нея от общообразователното училище, елиминирайки съществуващото до тогава религиозно образование в България. След промените има различни опити за провеждането на религиозното ограмотяване на българчетата, като по-големият успех идва след преодоляване на разкола в БПЦ – БП (2003-2004 г.). От 2007 г. в Пловдивска епархия новоизбраният митрополит започва провеждането на особен модел за подкрепа на религиозното образование в синхрон с официалните институции и позволеното от закона. Той е свързан с финансова, квалификационна и духовна подкрепа за учителите, преподаващи предмета Религия (Православие) в началния етап от образованието в Пловдив и цялата епархия. Настоящият доклад цели обосновката на модела и дискутирането на навременни въпроси, които този успешен опит повдига.

Ключови думи: религиозно образование, православие в училище, религия-християнство-православие

Ivaylo Vasilev, PhD – ievasilev@uni-sofia.bg

Sofia University „St. Kliment Ohridski“

The Plovdiv Metropolis Model For Supporting Religious Education In Recent Times

Abstract: After 1944, under the slogans of separating the church from the state, the totalitarian regime gradually expelled the Church and everything related to it from the general education in school, eliminating the existing religious education in Bulgaria. After the changes, there were various attempts to carry out the religious literacy of Bulgarians, with the greatest success coming after overcoming the split in the BOC - BP (2003 - 2004). Since 2007, in the Plovdiv Diocese, the newly elected metropolitan has started implementing a special model for supporting religious education in sync with the official institutions and what is allowed by law. It is related to financial, qualification and spiritual support for teachers teaching the subject Religion (Orthodoxy) in the initial stage of education in Plovdiv and the entire diocese. This paper aims to justify the model and to discuss timely questions that this successful experience raises.

Key words: religious education, Orthodoxy in school, religion-Christianity-Orthodoxy

Въведение и състояние на преподаването

През 1930 г. проф. ставр. прот. Христо Димитров в негова статия в Годишника на Богословски факултет разграничава четири разбираня за мястото на религиозното образование в училище: образованието като живо и цялостно дело (цялото образование да бъде проникнато от религиозен дух) или като частно дело (религиозното образование няма място в училище), а още и религиозното образование като необходимо в известна степен или като заменено от моралното образование. Съществуват и други класификации на вида обучение (Легкоступ 2014), но както отец-професорът с основание отбелязва, въпросът за мястото на вероучението в училище зависи от възприетото гледище на хората за мястото на Бога и Църквата в живота им (Димитров 1930: 358).

През 45-те години богоборчески режим бе наложено разбирането на религията като необществено дело, с нейното забраняване и преследване. След 1989 г. тя вече не се преследва, но и публичният живот и образованието не са проникнати от духа на вярата в Бога. Постепенно се допускат известни форми на навлизане на религиозното образование: през 1997 г. се въвежда възможност за обучение по религия като свободно избираем предмет (или факултативни избираеми часове), а от 2003 – и в часовете за задължителна и избираема подготовка (Иванова 2009: 114; Спасов 2020:111). Днес религия се преподава основно в началните класове, като част от задължителната подготовка (задължително избираем предмет или избираеми учебни часове), в училищата, в които директорите (Педагогически съвет) са взели такова решение. Както беше определено на конференцията за Религиозното образование в училище, проведена в Софийския университет през 2023 г., всичко е в ръцете на ръководещите учебното заведение, върху които понякога влияние могат да имат и кметовете на населеното място или административния район¹. Доколкото у нас Религия може да се преподава във формите Религия – неконфесионално обучение, Религия – ислям², най-разпространен е предметът Религия – Християнство – Православие, което е разбираемо предвид дълговековните традиции и историческо развитие на България. Настоящата статия разглежда именно преподаването на този предмет у нас.

¹ Религиозното образование в българското училище, София, Огледална зала на СУ „Св. Кл. Охридски“, 11 – 12.5.2023 г.

² През 2024 този предмет изучават 3200 ученици в 26 училища в страната, някои от които в Пазарджишка област Вж. Мюфтийство (2024).

Защо децата да изучават Православието? Както Пловдивският митрополит Николай сподели в неговата проповед на Петковден тази година, Църквата често споделя, че трябва да има един час вероучение в училище, за да се запознаят децата с Христос, защото ако не познаваш някого, как ще го обикнеш? Когато човек има Христос в сърцето, той от нищо друго няма нужда, затова и нашите деца ще могат в труден час да се укрепят от това познанство, придобито в часовете по Православие. И ние в друга статия зададохме реторичния въпрос: „мнозинството от българските ученици не заслужават ли възможността да чуят за автентичната вяра на предците си и това как тя предлага и какво предлага като решение на извечните човешки проблеми и въпроси, които никоя наука не е и не може да реши“ (Василев 2024, *под печат*).

В рамките на определеното от законодателя статукво функционира моделът на Пловдивска света митрополия за подпомагане на обучението по Православие. Той е успешен и многопоказателен за това какво може да се направи в ситуацията, в която се намира българското образование, а освен това до момента не е формулиран и изложен в текст. Целта на настоящата статия е да постави в контекст усилията на митрополията, като покаже канализирания път, по който тя участва в и подпомага популяризирането на обучението по религия. Тази конкретизация и контекстуализация на опита на Пловдивска митрополия ще послужи от една страна за посочване на рамките на възможното в усилията за провеждането на обучението по религия днес, а от друга – за посочване на последващи стъпки и мерки за разширяването на обхвата му в бъдеще. Първото ще помогне на повече деца и родители, квалифицирани преподаватели и лица, ангажирани с духовното образование и популяризирането му, да намерят точния начин да получат това, което желаят в настоящата образователна система, а второто – на общественици и вярващи да насочат усилията си в промяна на конкретни параметри от законодателството за разширяване на обхвата на религиозното образование в училище.

Аспекти от работата на Културно-просветния отдел на Пловдивска митрополия

В така създалата се ситуация в българското училище засилва работата си Пловдивска епархия след избирането на Негово Високопреосвещенство Пловдивския митрополит Николай през 2007 г. От 2012 г. Културно-просветният отдел на митрополията провежда целенасочена политика за координацията на дейностите по подпомагане на обучението по религия. Заложените цели включват: да се утвърди Пловдивска митрополия като партньор на обществените образователни институции, да

оказва подкрепа на учителите по религия и да популяризира предмета Християнство – Православие. Някои от дейностите бяха представени в доклади на конференции в Пловдив (2020 г.)³ и София (2023 г.) и публикувани в статията „Пловдивска света митрополия – партньор на училища в епархията в утвърждаване на учебния предмет „Християнство-Православие“ (Чолакова и Василев 2024, *под печат*). Те включват издаване и снабдяване с учебни пособия, организирани на ежегоден литературен и художествен конкурс, летни лагери в манастирите на епархията, открити уроци, концерти, а в годините на и след вирусната епидемия – излъчването на предаване за деца „Детски пътеки“ в епархийската Пловдивска православна телевизия. В подкрепа на учителите митрополията организира ежегодни квалификационни конференции и поклоннически пътувания. По вътрешни данни на културния отдел, броят на децата, изучаващи, и учителите, преподаващи, предмета Религия (Християнство – Православие) в границите на епархията се удвоява от 2012 г. от ок. 2000 деца и 47 учители до 2023 г. с 4500 деца и 72 учители⁴. През настоящата учебна година няколко хиляди деца изучават предмета Религия (Християнство – Православие) и се ползват от новите учебници на Свети Синод, одобрени от МОН.

Тези дейности на отдела се популяризират в публичното пространство, макар и отделът да няма целенасочена политика за осведомяване за резултатите си, и отчасти и в епархийската телевизия в нейните репортажи за живота в епархията и новото ежемесечно предаване „Духовни пътеки“ (от 2022 г.). Работата в това направление получава добри отзиви и в страната (Пловдивска митрополия 2023) и е отразено пред многобройна аудитория както по телевизионните оператори, така и в интернет канала на митрополията в ютюб, който е с 8 хил. абонати в края на 2024 г.

Взаимоотношения с институциите

Подходът на Пловдивска света митрополия и нейния правоправещ архиерей със сътрудниците му в общуването с институциите и властите се основава на принципа на взаимното сътрудничество и ползата за Църквата и вяращите. Митрополията поддържа добри взаимоотношения с всички учреждения, имащи отношение към делата и мисията

³ Национална конференция на тема „Хуманизъм и вяра“, Пловдив, Епархийски салон на Пловдивска света митрополия, 6.3.2020 г.

⁴ Тук е коректно да се отбележи, че официалната статистика за обхвата на обучение по Религия (Християнство – Православие) в различните области, изнесена в някои интернет портали (Двери 2023), не разкрива фактите по отношение на броя деца, изучаващи религия по епархиите, а осветлява работата в някои епархии за сметка на други, защото Пловдивска епархия например обхваща най-голяма територия от държавата и съответно областите Пловдивска, Пазарджишка, Хасковска, Кърджалийска, Смолянска.

на Църквата в света. Методите на комуникация и действие се характеризират с диалогичност, активност и навременност. Водещото в общуването с официални лица е тяхното собствено желание за сътрудничество с митрополията, на което се откликва с благодарност и подкрепа. Тази работа с различните хора от институциите е в синхрон с работата по „християнизацията“ на обществения живот в страната, която о. Хр. Димитров поставя като отговорност и задача на Църквата (Димитров 1945: 18 – 19)⁵.

Конкретно в областта на религиозното образование, допирните точки са с институциите на Регионалното управление на образованието, лицата на официални длъжности, имащи отношение към повдиганите въпроси, и конкретните учебни заведения, провеждащи часовете по религия. Първата, териториална администрация към МОН, отговаря за управлението, подкрепата, координацията и контрола на качеството за реализирането на държавната образователна политика. Училищата провеждат тази политика. Що се отнася до религиозното образование, те всяка година залагат в списъка-образец часовете по религия в съответствие с позволеното от законодателството – като задължителен или като избираем предмет, съгласно раздели Б и В (МОН 2003). Раздел А включва предметите, които всички ученици, без значение от паралелки и желание изучават, като преподаващите ги имат право и на кариерно развитие на по-високи от учителската длъжност. Към настоящия момент единственият начин за провеждане на часове по Религия (Християнство – Православие в случая) е със заявяване на желанието на учениците (родителите) и готовността на директора да откликне на него.

Квалификационна обезпеченост на кадрите по религия и подкрепа

Пловдивска митрополия, от една страна, съдейства за квалификацията на преподавателите по Религия (Християнство – Православие), а от друга, сътрудничи на директорите в реализирането на желанието на учениците и родителите за изучаване на този учебен предмет. Организирането на квалификационни семинари и поддържането на тесни връзки с учителите и лекторите по религия осигурява тяхната познавателна и информационна обезпеченост, както и това, че могат да получат необходима подкрепа за работата им при нужда. Важно е да се отбележи, че учителната роля (власт) по

⁵ Църквата „съдейства на програмите на други, политико-икономически и истински прогресивни движения и институции, които се появяват на историческата сцена. За тая своя дейност обаче Църквата се нуждае от съмишленици и сътрудници, от членове и водачи. Едните трябва да запознаят с нейните идеали и благовестие света, а другите, сторили вече това, трябва да прекарват пътищата за тяхното осъществяване в живота. И едните, и другите Църквата... рекрутира от постоянно прииждащия поток на млади сили в живота...“, пише той.

отношение на християнската вяра почива у Църквата и нейното духовенство, като приемник на апостолите и Самия Господ Исус Христос, право и вярно преподава истината и как тя се достига от човеците, в което отношение непременно е необходима тясната връзка – и в посока ограмотяване, но и обратна връзка под формата на диалог, за да може правилно да се обезпечат нуждите на преподавателите по Православие.

Комуникацията с желаещите директори също има резултата да подпомогне усилията им и олекоти препятствията при въвеждането на предмета в училище. Например, ако конкретно училище започне да въвежда предмета след желанието на ученици, родители и учителски колектив, но бюджетната осигуреност на образователната институция е недостатъчна за въвеждането му, директорът може да отправи искане към митрополията за финансово подпомагане бюджета до момента, в който той стане балансиран с налично обучение по религия. Тогава митрополията дарява средства на общинския бюджет, които целево се разходват за обезпечение на хонорарите на учителите/лекторите по религия в конкретното учебно заведение⁶.

Друга стъпка в подкрепа на обучението е обезпечаването на материали за провеждане на часовете – пособия и учебници от I до XII клас. Митрополията извършва разпространението на одобрените от МОН учебници, изготвени от Св. Синод, в епархията. Това се случва по канален ред със заявка от учителите. Този начин също е средство на културно-просветния отдел да следи процеса и растежа или намаляването на учениците през учебните години.

Фокус върху началните класове, духовно образование и реализация

Както обяснява Недка Чолакова, сътрудник в Културно-просветния отдел на митрополията, най-успешна е работата с ученици в началното училище, в съгласие с библейската максима „поучи момъка в начало на пътя му; той не ще се отклони от него и кога остарее“ (Притчи 22:6). Родителите познават учителя, който преподава на детето им всички учебни предмети и прекарва целия ден с него, и му се доверяват. Така ситуацията в Пловдивска епархия е, че в мнозинството от училищата, където се преподава предмета Религия (Християнство – Православие), той се преподава в началните класове. Следната таблица дава индикация за някои от училищата от епархията, в които предметът се изучава от по-голям брой ученици.

⁶ По данни от учител по религия, преподавал в училище, което е ползвало такива средства.

Таблица 1

Училища в епархията със значителен обхват на ученици – над 100 ученика	Брой ученици	Брой ученици
	2019 - 2020 г.	2022 - 2023 г.
ОУ „Кочо Честименски“, гр. Пловдив	206	260
СУ „Христо Ботев“, гр. Септември	219	222
СУ „Св. Константин-Кирил Философ“, гр. Пловдив	186	175
Детска градина и ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Труд	173	222
Основно училище „Христо Ботев“, гр. Велинград	129	125
НУ „Васил Друмев“, гр. Пазарджик	68	147

О. Хр. Димитров също подкрепя това, че „... Църквата гледа на детската възраст като най-благоприятно време за събуждане и развитие на естествената религиозна заложба у човека, и я прави обект на големи грижи и ревност... като работи за облагородяване и осветяване на детството, тя има залога за верност и служение на Бога и Христа през целия живот.“ (Прот. Димитров 1945: 19). Същевременно, ако в първата седмица от живота ръководна роля в обучението по Православие има семейството, във втората – училището, то в третата (възраст 14 – 21) е още по-необходимо да се затвърди и преосмисли вярата в Бога (Пак там, с. 20).

Пловдивска митрополия работи много тясно и оказва движеща подкрепа с митрополит Николай като духовен наставник на Пловдивската духовна семинария, средно-общообразователно духовно училище с прием след 7 клас и петгодишен курс на обучение, в което се обучават стотици юноши. От 2013 г. по предложение на Пловдивския митрополит и с решение на Св. Синод на БПЦ – БП в града е открита и Православната духовна академия, като висше научно-богословско и образователно учебно заведение, подготвящо свещенослужители и богослови, завършили средното си образование. Мнозина продължават пътя в живота си след завършването на двете школи като певци в църквите, митрополитски иподьякони, църковни уредници, оператори в Пловдивската православна телевизия и служители в други църковни учреждения, като някои поемат и пътя на свещенството и/или монашеството.

Важно е да се отбележи големият брой млади хора и семейства по енориите в града и особено в митрополитски храм „Св. Марина“, резултат от трудовете на свещенството и архиерейството в града. Митрополитът на Пловдивска епархия през годините обгражда себе си преимуществено с млади хора, като с това им дава освен възможност да служат на Бога, и средство за препитание, което не влиза в противоречие с вярата им. Този въпрос е актуален и свързан с темата, която разглежда настоящата статия, доколкото религиозното образование не стои откъснато от живота, но следва да служи за възпълването му.

Заключение

Пловдивска света митрополия с нейните архипастир, пастири и сътрудници работи неуморно в условията на едно свободно, но не задължително в Бога, общество, което от една страна не пречи на инициативата на граждани и институции да се изучава и преподава Православие в училище, но от друга – не заема категорична позиция и не позволява на мнозинството от българските деца да се докоснат до истините на вярата, чрез които да станат по-устойчиви, стабилни, уверени и гъвкави в живота и кариерата си. Създайте се подход, форми, начини и пътища на взаимоотношения с хора и институции през годините съставляват един своеобразен, не откриван другаде, модел на подкрепа на религиозното образование в училище. Този модел стъпва на цялостния подход на митрополита на Пловдивска епархия в отношението му със светските власти и хората и всъщност е част от мисията на благовестието на Пловдивска митрополия.

В тази статия накратко бе изложена философията на своеобразния модел на подкрепа, като се разгледаха въпроси като взаимоотношенията с институциите, квалификационното обезпечаване на учителите в епархията, аспекти от работата на Културно-просветния отдел на митрополията, фокуса върху началните класове, духовното образование и реализацията, която се предлага на вървящите по Божия път. Взаимоотношението с официалните лица и учрежденията се основава на ползата за Църквата и народа, а квалификационната подкрепа на учителите се изразява в постоянния контакт с тях, организирането на семинари и поклоннически пътувания за желаещите преподаватели по религия. Културно-просветният отдел още разпространява учебниците на Св. Синод в епархията, организира конкурси, спектакли и масови мероприятия, продуцира детско предаване в Пловдивската православна телевизия и

други дейности в подкрепа на религиозното образование. Пловдивска митрополия още оказва значима помощ на Пловдивските духовна семинария и академия и предоставя възможност за развитие на младежите, желаещи да работят в тази област на живота и да служат на Бога.

Моделът на подкрепа на митрополията се характеризира с изключителна активност, диалогичност и навременност, като същевременно се основава на извечните ценности и се съпътства с трезва мисъл и мъдрост, административен опит и умения, в допълнение към богодаруваните таланти на митрополита за организация и мотивация на служителите и сътрудниците му в Божието дело в рамките на най-голямата епархия в България. Важно е да се отбележи, че през годините няма огромно текучество на кадрите на митрополията, но се забелязва тяхното развитие и заемане на постепенно по-отговорни длъжности и служения в полза на Църквата и отечеството. Подходът на Пловдивска митрополия в изпълнението на мисията ѝ сред вярващите е особено значим, защото е дълголетен, има добри плодове и още в това, че може да бъде репликиран (Василева 2024: 5). Надяваме се, че настоящата статия ще послужи за вдъхновение и на други да последват добрия пример, описан на тези страници.

Цитирана литература:

Василева, Р. 2024. *Възможности, организация и ред на поклонничеството в Стария Пловдив.* Магистърска теза. София: Богословски факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“. [Vasileva, R. 2024 Vazmozhnosti, organizatsia i red na poklonnichestvoto v Staria Plovdiv. Magistarska teza. Sofia: Bogoslovski fakultet na SU „Sv. Kl. Ohridski“.]

Василев, И. 2024. *Възможно ли е конфесионалното преподаване на предмета Религия (Християнство – Православие) у нас.* В: Мисъл, слово, текст, т. 18(24), (под печат) [Vasilev, I. 2024 Vazmozhno li e konfesionalnoto prepodavane na predmeta Religia (Hristiyanstvo – Pravoslavie) u nas. Misal, slovo, tekst, t. 18(24), (pod pechat)]

Димитров Хр. 1930. *Психологически основи на религиозното образование.* В: ГСУ – БФ, т. 7. с. 358. София. [Dimitrov Hr. 1930 „Psihologicheski osnovi na religioznoto obrazovanie“. Sofia: GSU – BF, t. 7. s. 358]

Димитров Хр. 1945. *Свещеникът като катехет (Към въпроса за църковен катехуменат у нас)*. ГСУ – БФ, т. 22. София. [Dimitrov Hr. 1945 Sveshtenikat kato katehet (Kam vaprosa za tsarkoven katehumenat u nas). Sofia: GSU – BF, t. 22]

Иванова, Т. 2009. *Обучението по религия и светският характер на образованието*. В: Управление и образование. V (3) с. 114. София. [Ivanova, T. 2009 „Obuchenieto po religia i svetskiyat harakter na obrazovaniето“. Sofia: Upravlenie i obrazovanie. V (3) s. 114]

Легкоступ, М. 2014. *Религиозното образование днес – типове и подходи в съвременната педагогическата практика*. В: Педагогически алманах. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий” [Legkostup, M. 2014 „Religioznoto obrazovanie dnes – tipove i podhodi v savremennata pedagogicheskata praktika“. Pedagogicheski almanah, V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy”]

Спасов, Ч. 2020. *Един правописен проблем или „как трябва да се пишат словосъчетанията: „Свещеното писание” или „Свещеното Писание“, „Стар завет и Нов завет“ или „Стар Завет и Нов Завет“, поставен в контекста на необходимостта от еднопосочност на педагогическото въздействие*. В: Богословска мисъл. София. [Spasov, Ch. 2020. Edin pravopisen problem ili „kak tryabva da se pishat slovosachetaniyata: „Sveshtenoto pisanie” ili „Sveshtenoto Pisanie“, „Star zavet i Nov zavet“ ili „Star Zavet i Nov Zavet“, postaven v konteksta na neobhodimostta ot ednopusochnost na pedagogicheskoto vazdeystvie. Sofia: Bogoslovska misal]

Чолакова, Н. Василев И. 2024. *Пловдивска света митрополия – партньор на училища в епархията в утвърждаване на предмета Християнство – Православие (под печат)*. В: Александров, А. (ред.). Сборник „Религиозното образование в българското училище“. София: Либрум [Cholakova, N. Vasilev I. 2024 „Plovdivska sveta mitropolia – partnyor na uchilishta v eparhiyata v utvarzhdavane na predmeta Hristiyanstvo – Pravoslavie“ (pod pechat).—V: Aleksandrov, A. (red.). Sbornik „Religioznoto obrazovanie v balgarskoto uchilishte“ . Sofia: Librum]

ОНЛАЙН ИЗТОЧНИЦИ:

Двери 2023. В Благоевградска област най-много ученици изучават Религия. 17 март 2023. [Dveri 2023. V Blagoevgradska oblast nay-mnogo uchenitsi izuchavat Religia. 17 mart 2023.] - https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,100723/catid,14/id,72195/view/article (10.11.2024)

Мюфтийство. „Преподаватели по Религия-Ислям участваха в семинар на Главното мюфтийство“. Официален уебсайт на Главно мюфтийство. [Муфтийство. „Prepodavатели po Religia-Islyam uchastvaha v seminar na Glavnoto myuftiystvo“. Ofitsialen uebsayt na Glavno myuftiystvo.] <https://grandmufti.bg/bg/up-to-date/novini/12629-2024-04-21-13-09-14.html> (10.11.2024)

„Пловдивска митрополия представи...“. Официален уебсайт на Пловдивска света митрополия, 5.19.2023, [„Plovdivska mitropolia predstavi...“. Ofitsialen uebsayt na Plovdivska sveta mitropolia, 5.19.2023] <http://www.plovdivskamitropolia.bg/6513-2023-05-19-10-08-59.html> (11.09.2024).

МОН. Инструкция №2 от 23 юни 2003 г. за провеждане на обучението по учебен предмет „Религия“. [MON. Instruktsia №2 ot 23 yuni 2003 g. za provezhdane na obuchenieto po ucheben predmet „Religia“]. <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2135468724> (11.09.2024).